

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

จากผลของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงินก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจขึ้นหลายประการ ผู้ผลิตและผู้ขายในตลาดสินค้าและบริการพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ของตนเองรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคหรือประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศต่างประสบปัญหาการขาดสภาพคล่องทางการเงินจากรายรับที่ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในครัวเรือน ความต้องการสินเชื่อทั้งในระบบและนอกระบบจึงเพิ่มมากขึ้น แต่ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศที่ประสบปัญหาทางการเงินไม่มีความสามารถและเงื่อนงำที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์การกู้ยืมในระบบของสถาบันการเงิน สินเชื่อนอกระบบจึงมีปริมาณเพิ่มขึ้น และเกิดการพัฒนารูปแบบให้มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายฝ่ายนอกเหนือจากผู้กู้และผู้ให้กู้มากขึ้น

ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์ให้เครดิตผู้บริโภคในการซื้อสินค้าโดยการออก "บัตรคูปองแลกสินค้า" ผ่านตัวกลางหรือโบรคเกอร์ของห้างฯ เพื่อนำไปให้ผู้บริโภคใช้แทนเงินสดในการซื้อสินค้าจากห้างฯ หลังจากที่ระบบนี้เกิดขึ้นได้ระยะหนึ่ง ผู้บริโภคบางส่วนที่มีโอกาสได้รับคูปองแต่ไม่มีความต้องการสินค้าของห้างฯ ในขณะนั้น จึงโอนสิทธิการใช้คูปองให้แก่ผู้อื่นที่ต้องการใช้คูปองเพื่อซื้อสินค้าจากห้างฯ โดยตนยอมรับเงินสดในจำนวนน้อยกว่ามูลค่าของคูปอง วิธีปฏิบัติดังกล่าวก่อให้เกิดการหมุนเวียนของคูปองก่อนที่คูปองจะถูกนำไปใช้ซื้อสินค้าจากห้างฯ ในท้ายที่สุด

งานวิจัยฉบับนี้จึงสนใจที่จะศึกษาระบบ วิธีการ และพัฒนาการของระบบการใช้คูปอง โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบและการสังเกตการณ์โดยการเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างของระบบ นำข้อมูลที่ได้รับมาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method)

นอกจากนั้น ยังสนใจที่จะศึกษาถึงโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือนซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะของครัวเรือนผู้บริโภคที่นำคูปองไปใช้ในการซื้อสินค้า และครัวเรือนผู้กู้ที่นำคูปองไปแลกเปลี่ยนเงินสด โดยการใช้แบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของครัวเรือนตัวอย่าง 160 ครัวเรือน ลักษณะของครัวเรือนที่สนใจศึกษาได้แก่ เพศของหัวหน้าครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ภูมิลำเนาของครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน สัดส่วนของสมาชิกในวัยพึ่งพิง รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย

ของครัวเรือน ทรัพย์สินถาวรของครัวเรือนและตำแหน่งงานอื่นและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกิจกรรมทางสังคมของครัวเรือน ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาประมวลผลด้วยวิธี Maximum Likelihood – Binary Logit แล้วจึงนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Method)

การศึกษาวิธีการ และพัฒนาการของระบบการใช้คูปอง ให้ผลสรุปได้ว่า ในปี 2535 ห้างสรรพสินค้ามีวัตถุประสงค์ที่จะเพิ่มยอดขายโดยนำระบบการขายเชื่อมาใช้ จึงริเริ่มระบบการออก “บัตรคูปองแลกสินค้า” ให้กับโบรคเกอร์เป็นตัวแทนของห้างฯ นำคูปองไปให้กับผู้บริโภค และรับผิดชอบเก็บเงินค่าคูปองจากผู้บริโภคนำส่งให้กับห้างฯ โดยห้างฯ ให้เครดิตในการจ่ายชำระและหักส่วนลดจากมูลค่าคูปองที่ต้องนำส่งเป็นค่าตอบแทนแก่โบรคเกอร์ ผู้บริโภคที่ได้รับคูปองสามารถนำคูปองไปใช้แทนเงินสดเพื่อซื้อสินค้าจากห้างฯ ได้ทันที แล้วจึงนำเงินสดมาใช้คืนให้แก่โบรคเกอร์เท่ากับมูลค่าของคูปองในภายหลัง

ในระยะแรกของการใช้ระบบคูปองนี้ เนื่องจากข่าวสารการใช้คูปองยังไม่แพร่หลายมากนัก โบรคเกอร์และผู้บริโภคที่เข้าร่วมโครงการจึงยังมีจำนวนน้อยและจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มคนที่รับทราบข่าวสารเท่านั้น ห้างฯ จึงออกกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้คูปองในการซื้อสินค้าให้มากขึ้น โดยการตั้งเป้าหมายและให้รางวัลแก่โบรคเกอร์ที่ทำยอดขายการออกคูปองได้ตามเป้าหมายที่ห้างฯ ตั้งไว้ โบรคเกอร์จึงทำการขยายกลุ่มลูกค้าของตน พร้อมกับกระตุ้นการใช้คูปองของผู้บริโภคและแข่งขันกันดึงดูดลูกค้าชั้นดีไว้กับตนด้วยวิธีการต่าง ๆ

ผลจากการส่งเสริมการใช้คูปองโดยห้างฯ และโบรคเกอร์ ทำให้ข่าวสารเกี่ยวกับระบบการใช้คูปองแพร่หลายขึ้น ปริมาณคูปองที่ออกสู่ตลาดจึงมีจำนวนมากขึ้น ลูกค้าบางส่วนของโบรคเกอร์จึงมีโอกาสได้รับคูปองทั้งที่ไม่มีความต้องการใช้คูปองเพื่อแลกซื้อสินค้าจากห้างฯ ในขณะนั้น จึงนำคูปองที่มีอยู่ไปขอแลกเปลี่ยนเป็นเงินสด หรือนำไปขายให้แก่ผู้รับซื้อ-ขายคูปอง โดยตนยอมรับเงินสดในจำนวนน้อยกว่ามูลค่าของคูปองในอัตราที่ถูกหักส่วนลดไว้ประมาณร้อยละ 18-20 ของมูลค่าคูปอง ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราเงินกู้ยืมนอกระบบวิธีอื่น ๆ ในขณะนั้น แล้วนำเงินสดที่ได้รับไปใช้จ่ายตามความต้องการของตน

ผู้รับซื้อ-ขายคูปองจะนำคูปองที่ตนรับซื้อไว้ไปซื้อสินค้าจากห้างฯ หรือนำไปขายต่อให้กับผู้ที่ต้องการใช้คูปอง ราคาขายคูปองกำหนดไว้โดยให้ส่วนลดแก่ผู้ซื้อประมาณร้อยละ 17-18 ของมูลค่าคูปอง ส่วนต่างของส่วนลดจากการซื้อและขายคูปองประมาณร้อยละ 2-3 ของมูลค่าคูปอง จึงเป็นกำไรที่ผู้รับซื้อ-ขายคูปองได้รับ ในกรณีนี้ผู้บริโภคที่ได้รับคูปองและนำไปแลกเงินสด

นั่นจึงเป็นเหมือนผู้กู้ และโบรกเกอร์เป็นเหมือนผู้ให้กู้ โดยมีผู้รับซื้อ-ขายคูปองเข้ามาเป็นตัวกลางในการกู้ยืม

หลังจากที่ระบบการใช้คูปองเป็นที่นิยมมากขึ้นทั้งการใช้เพื่อซื้อสินค้าจากห้างฯ และการกู้ยืมโดยแลกเปลี่ยนเป็นเงินสด ช่วงปลายปี 2539 จึงเกิดกรณีทุจริตโดยการออกคูปองปลอมขึ้นใช้ในระบบเป็นเหตุให้ห้างฯ ได้เปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการออกคูปองใหม่ในปี 2540 เป็นต้นไป

ห้างฯ ได้เปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการออกคูปองเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดและป้องกันการทุจริตและยังเข้มงวดกับพนักงานของห้างฯ ให้ตรวจสอบคูปองที่รับมาให้แน่ใจว่าเป็นของห้างฯ อย่างแท้จริงไม่มีการปลอมปลอมมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนับว่าเป็นการสร้างความปลอดภัยให้แก่ห้างฯ แต่เป็นการสร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้บริโภค

ทางด้านการใช้คูปองในการกู้ยิมนั้น เกิดมีผู้รับซื้อ-ขายคูปองเพิ่มมากขึ้น การนำคูปองมาใช้เพื่อการกู้ยืมได้รับความนิยมมากขึ้นจนเกิดมีผู้ให้กู้รายย่อย (Sub-broker) ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ได้รับคูปองโดยตรงจากห้างฯ แต่เข้ามาขอซื้อคูปองจากผู้รับซื้อ-ขายคูปองเพื่อนำไปให้แก่ผู้บริโภคหรือผู้กู้เหมือนวิธีปฏิบัติของโบรกเกอร์ คูปองที่ใช้ในการกู้ยืมก่อนที่จะถูกนำไปใช้ซื้อสินค้าจึงมีจำนวนมากขึ้นและมีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวนมากขึ้น คูปองจึงถูกหมุนเวียนก่อนจะถูกนำไปใช้ซื้อสินค้าจากห้างฯ โดยผู้บริโภคที่มีความต้องการสินค้าจากห้างฯ ในท้ายที่สุด

เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์และต้นทุนธุรกรรมที่เกิดขึ้นกับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระบบพบว่าทุกฝ่ายต่างเกิดประโยชน์และต้นทุนในรูปแบบและจำนวนเงินต่าง ๆ กัน ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดน่าจะเป็นห้างสรรพสินค้า ซึ่งสามารถขายสินค้าผ่านระบบคูปองได้ในปริมาณมากขึ้น และสามารถลดภาระความเสี่ยงจากการขายเชื่อให้แก่โบรกเกอร์ โดยได้รับรายได้ที่แน่นอนในการออกคูปองจากโบรกเกอร์ สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์น้อยที่สุดในระบบการใช้คูปองน่าจะเป็นผู้กู้ที่ได้รับคูปองแล้วนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินสด เพราะจะต้องเสียดอกเบี้ยจากการกู้ยืมในอัตราผลตอบแทนภายในร้อยละ 192 ต่อปี ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราดอกเบี้ยสำหรับเงินกู้ยืมนอกระบบวิธีการอื่น ๆ ซึ่งถือได้ว่าการใช้คูปองในการกู้ยืมสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งให้แก่ผู้กู้ที่จำเป็นต้องพึ่งพิงสินเชื่อในระบบได้เช่นกัน

การศึกษาถึงวิธีการและพัฒนาการของระบบการใช้คูปองดังกล่าวข้างต้น พบว่าระบบการใช้คูปองมีการขยายตัวมากขึ้น อย่างน้อยเพิ่มขึ้นในลักษณะวัตถุประสงค์ของการใช้คูปองจากใช้แลกสินค้า (สินเชื่อเพื่อแลกสินค้า) ไปเป็นใช้แลกเงินสดโดยยอมเสียส่วนลดซึ่งเท่ากับเป็นการเสียดอกเบี้ยจากการกู้ยืม และถือได้ว่าเป็นการกู้ยืมนอกระบบวิธีหนึ่งโดยอาศัยคูปองเป็นสื่อกลาง

ในทางเศรษฐศาสตร์เท่ากับว่าเป็นการเพิ่มปริมาณเงินในระบบได้อีกทางหนึ่ง (คล้าย Demand Deposit)

นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้คูปองทั้งเพื่อแลกสินค้าและแลกเงินสดนั้นทำให้คูปองทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจคล้ายเงิน กล่าวคือ สามารถเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เป็นมาตรฐานการวัดค่า และเป็นมาตรฐานการชำระหนี้ภายในหน้า ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ทั้งลูกหนี้และเจ้าหนี้สามารถนำมาใช้ชำระหนี้สินกันได้ อย่างไรก็ตามการกำหนดอายุของคูปองโดยห้างสรรพสินค้าทำให้คูปองที่ออกจากห้างฯ มีอายุจำกัดในการใช้ จึงทำให้คูปองขาดหน้าที่ในการเป็นเครื่องเก็บรักษามูลค่า ที่สามารถสะสมไว้เป็นสมบัติได้ เพราะฉะนั้น คูปองจึงมีลักษณะคล้าย "สิ่งที่ใกล้เคียงเงิน" (Near Money) มากกว่าที่จะเป็นเงินได้อย่างสมบูรณ์

ในส่วนของการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือนกับลักษณะของครัวเรือนผู้บริโภคและผู้ที่ใช้คูปอง พบว่าตัวแปรที่ให้ผลทางสถิติที่มีนัยสำคัญ คือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนให้ผลในทิศทางตรงกันข้ามกับโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือน และรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยของครัวเรือนให้ผลในทิศทางเดียวกับโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือน

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนให้ความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับโอกาสการใช้คูปองของครัวเรือน แสดงให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงไม่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการใช้คูปอง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงเห็นว่าระบบการใช้คูปองก่อให้เกิดต้นทุนธุรกรรม เช่น ต้นทุนในการติดต่อขอรับคูปองจากผู้อื่น มากกว่าการใช้เงินสด จึงไม่นิยมใช้คูปองและเลือกที่จะใช้เงินสดในการซื้อสินค้าและใช้วิธีการอื่น ๆ ในการกู้ยืมแทนการใช้คูปอง นอกจากนี้ระดับการศึกษาของผู้ที่นิยมใช้คูปองยังชี้ให้เห็นว่าวิธีการใช้คูปองซึ่งมีเงื่อนไขที่ห้างฯ และผู้ให้กู้กำหนดไว้นั้นไม่ยากเกินกว่าที่ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำจะสามารถเรียนรู้ได้

ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ รายได้ต่อเดือนเฉลี่ยของครัวเรือนซึ่งให้ผลในทิศทางเดียวกับโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือน แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยสูงนิยมการใช้คูปอง ซึ่งอาจเป็นเพราะครัวเรือนที่มีรายได้สูงน่าจะมีความต้องการจับจ่ายใช้สอยสินค้าจากห้างฯ มากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ โอกาสและความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการใช้คูปองเพื่อซื้อสินค้าจึงมีมากขึ้น และสำหรับการใช้คูปองในการกู้ยืมที่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงนิยมกู้ยืมโดยใช้คูปองมากกว่าการกู้ยืมสินเชื่อในระบบวิธีอื่น ๆ นั้นน่าจะเป็นเพราะครัวเรือนที่มีรายได้สูงน่าจะมีความจำเป็นในการพึ่งพิงสินเชื่อในระบบในจำนวนเงินต่ำ จึงนิยมการใช้คูปองซึ่งมีการ

กู้ยืมกันในแต่ละครั้งในจำนวนเงินที่น้อยกว่าการกู้ยืมวิธีอื่น ๆ เช่น การกู้ยืมเงินสด การเล่นแชร์ และการซื้อของผ่อนส่ง

จากผลการศึกษาลักษณะของครัวเรือนกับโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือนดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่าในอนาคตที่โอกาสในการศึกษาจะขยายตัวมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ประชาชนในประเทศมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น อาจทำให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมโครงการใช้คูปองมีจำนวนลดน้อยลงได้ ในขณะที่เดียวกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลที่จะทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศดีขึ้น และประชาชนจะมีรายได้สูงขึ้นนั้น อาจทำให้ครัวเรือนมีรายได้สูงขึ้น และสนใจเข้าร่วมโครงการใช้คูปองมากขึ้นได้

จากข้อสรุปทั้งหมดข้างต้น นำไปสู่ข้อพยากรณ์และข้อเสนอแนะได้ว่า ระบบการใช้คูปองน่าจะมีการใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้น ซึ่งเป็นการขยาย Money Supply ในระบบการเงินได้ แม้ว่าโดยรวมแล้วขนาดของการใช้คูปองแลกเงินสดยังมีไม่มากนักจนกระทบกระเทือนต่อตลาดเงินในระดับมหภาคได้ แต่หากไม่มีการกำกับดูแลให้รัดกุมหรือปล่อยให้มีการใช้โดยไม่มีข้อจำกัด อาจส่งผลให้นโยบายการเงินของภาครัฐอาจไม่มีประสิทธิภาพเต็มที่

นอกจากนี้การพัฒนาการใช้คูปองจนคูปองสามารถทำหน้าที่ใกล้เคียงเงิน (Near Money) และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการกู้ยืมได้นั้น สะท้อนถึงความไม่สมบูรณ์ของตลาดสินเชื่อในชนบท ซึ่งถ้าเกิดมีการทุจริตหรือการเล่นไม่ซื่อเกิดขึ้น อาจทำให้ “ผู้เล่น” ในระบบการใช้คูปองได้รับความเสียหายจากผลของการกระทำและความไม่สมบูรณ์ของตลาดได้ และเชื่อว่าถ้าตลาดสินเชื่อในระบบในชนบทดีขึ้นระบบการใช้คูปองนี้อาจจะหายไปได้ในที่สุด

เพราะฉะนั้นหากระบบการใช้คูปองได้รับความนิยมนั้นมีการใช้อย่างแพร่หลายขึ้นทั้งในลักษณะวัตถุประสงค์ในการใช้และในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบทุกฝ่าย รวมถึงภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลด้านการเงินของประเทศ ควรร่วมกันจัดให้มีหน่วยงานขึ้นมาเพื่อสร้างกฎเกณฑ์และเงื่อนไข ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตาม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และเป็นการสร้างให้ระบบดำเนินการไปได้ด้วยดีและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

5.2 ข้อจำกัดของการศึกษาและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการศึกษา

1. การศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ ศึกษาเพียงแค่วิธีการและพัฒนาการของระบบการใช้คู่มือและลักษณะของครัวเรือนผู้บริโภคและผู้รู้ในระบบการใช้คู่มือเท่านั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจทำการศึกษาถึงลักษณะและการปฏิบัติงานของโบรคเกอร์ ผู้รับซื้อ-ขายคู่มือและผู้ให้กู้รายย่อยซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเช่นกัน

2. ด้วยข้อจำกัดของเวลาในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาถึงลักษณะของครัวเรือนผู้บริโภคและผู้รู้ในงานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างอาจไม่สะท้อนข้อเท็จจริงดีเท่าที่ควร ผลการศึกษาและข้อสรุปในส่วนนี้จึงอาจผิดเพี้ยนไปได้ น่าที่จะได้มีการศึกษาลักษณะของครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่อื่น ๆ มาทำการเปรียบเทียบ